

УДК 373.2(477)«202»

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.29.306133>

Ольга Косенчук, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1733-5937>

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗИ В УКРАЇНІ

В оглядовій статті визначено і схарактеризовано сучасний стан та особливості організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО) під час кризи в Україні. Автором проаналізовано нормативні документи, які регламентують особливості діяльності в ЗДО. Визначено виклики у процесі організації освітнього процесу в різних формах. Обґрунтовано особливості імплементації забезпечення освітнього процесу у змішаній формі. Ґрунтовно представлено особливості організації партнерської взаємодії з батьками під час організації освітнього процесу в різних формах.

Ключові слова: дошкільна освіта; різні форми набуття дошкільної освіти, освітні втрати.

Постановка проблеми. З 2019 року освітня галузь України долає виклики COVID-19, а з 24 лютого 2022 року розпочалася широкомасштабна війна російських окупаційних військ на всій території України, що кардинально змінило умови функціонування системи дошкільної освіти – її доступності, безпечності та інклюзивності. З метою забезпечення якісної освіти в нових реаліях науковці та практики розпочали пошук, розробку й імплементацію нових форм, засобів, методів навчання та розвитку дітей дошкільного віку.

У Стратегічному плані Міністерства освіти і науки України до 2027 року зазначено, що контекст української дошкільної освіти залишається фундаментальним для майбутнього розвитку особистості (2024).

Наразі важливо забезпечити безперервність навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні. Право на освіту зазначено в статті 53 Конституції України (1996).

Освіта має бути доступною та якісною. З огляду на це постає низка проблем щодо організації освітнього процесу в різних формах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну базу порушеного питання складають праці українських науковців: Н. Гавриш, О. Косенчук, Т. Піроженко, Л. Шелестова та ін. (Піроженко, 2023). Цікавими для нашого дослідження стали наукові розвідки зарубіжних науковців: Т. Бейтс, Х. Бітем, П. Твінінг, Ф. Обрі-Сміт, Р. Шарп.

У ході вивчення проблеми організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) в нових реаліях, встановлено відсутність системних досліджень та новизна проблематики змішаної форми організації дошкільної освіти в умовах кризи в Україні.

Сьогодні актуалізує потребу системного аналізу таких питань: організація освітнього процесу в ЗДО в нових реаліях; розроблення та імплементація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу у змішаній формі; розробки та імплементації інструментів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗДО щодо організації освітнього процесу у змішаній формі; партнерська взаємодія з батьками під час організації освітнього процесу в різних формах.

Метою статті є вивчення та аналіз особливостей організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в дистанційному та змішаному форматах через призму сучасних реалій.

Методами дослідницького пошуку обрано *контент-аналіз* – задля представлення основних положень законодавчо-нормативних документів у сфері педагогічної освіти; *теоретичний аналіз* – для уточнення сутності поняття «змішана форма», «дистанційна форма».

Виклад основного матеріалу. Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в Україні з 1991 року здійснювалась в очному форматі. Проте з 2019 року ситуація кардинально змінилася, дистанційна та змішана форми стали новими в роботі педагогічних колективів ЗДО.

У статті 12 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено, що основними формами здобуття дошкільної освіти є інституційна

(очна (денна), дистанційна, мережева) та індивідуальна (сімейна (домашня), педагогічний патронаж) (2001).

Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій (*Закон України «Про освіту», 2017*).

Під час дистанційної форми організації освітнього процесу реалізуються *асинхронний* та *синхронний режими*. Основна особливість здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу – одночасна інтерактивна взаємодія педагога з дітьми та дорослими, які за ними доглядають, виокремлення часу в усіх учасників освітнього процесу для освоєння дитиною пізнавального матеріалу, консультативного супроводу тощо.

Загалом у нормативних документах таке поняття, як «змішане навчання» не є формою здобуття освіти. Проте нові реалії, спричинені воєнним станом та безпековою ситуацією в Україні, сприяли новим пошукам форм і моделей забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку.

За оперативною інформацією департаментів освіти обласних військових адміністрацій станом на 15.02.2024 року освітній процес здійснюють 11 774 закладів дошкільної освіти (743 915 дітей), з них: за очною формою надають освітні послуги 8 428 закладів (553 120 вихованцям); за дистанційною формою – 2 142 закладів (113 984 вихованцям); за змішаною – 1 204 заклади (76 811 вихованцям).

73,1 % дітей дошкільного віку, охоплено навчанням у закладах освіти. (Інформаційний бюлетень, 2024)

Отже, переважна більшість ЗДО працюють за очною формою – 71,6%, дистанційною – 18,2%, змішаною формою – 10,2% (Інформаційний бюлетень, 2024).

Аналізуючи оперативну інформацію департаментів освіти обласних військових адміністрацій, можна зробити висновок, що освітній процес у ЗДО на період дії правового режиму воєнного стану організовується відповідно до вимог чинного законодавства,

з урахуванням безпекової ситуації в населеному пункті та рішення обласних, місцевих військово-цивільних адміністрацій.

За оперативною інформацією департаментів освіти обласних військових адміністрацій станом на 15.02.2024 року освітній процес забезпечують 98 929 педагогів ЗДО з них: за очною формою надають освітні послуги 74 796 педагогів; за дистанційною формою – 13 779; за змішаною – 10 519 (*Інформаційний бюлетень, 2024*).

Кадрове забезпечення у ЗДО, що функціонують, становить 94,1% від потреби.

Якщо врахувати той факт, що організація освітнього процесу в ЗДО з 1991 року була тільки в очному форматі, то з 2019 року ситуація кардинально змінилася, дистанційна та змішана форми стали принципово новим і невідомим явищем у роботі педагогічних колективів ЗДО.

Наведена оперативна інформація вказує на унікальний досвід щодо забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи, який останнім часом отримали українські педагоги.

Міністерством освіти і науки України розроблено низку листів щодо здійснення освітньої діяльності під час дії правового режиму воєнного стану, зокрема «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році» (2023).

Як це відбувається на практиці в ЗДО в умовах кризи в Україні?

Сьогодні для педагогічних колективів ризиком стає не сам вибір комплексної програми, адже обрати є з чого. Йдеться про умови реалізації програм і самого Державного стандарту під час воєнного стану. Задекларований раніше обрис освітнього процесу, в якому жорсткий конструкт планування й організації має змінитися на гнучке реагування на «живу» ситуацію з урахуванням реальних потреб та інтересів дітей, тепер стає необхідністю. Тож педагогічні колективи мають діяти більш самостійно і відповідально, усвідомлюючи всі ризики в конкретних умовах, під час яких доводиться працювати, осмислено оцінювати свій потенціал і ресурси, щоб зберегти

життя й здоров'я всіх учасників освітнього процесу та реалізувати Державний стандарт.

У нових реаліях у методичній роботі на перший план має вийти формування рефлексивних умінь у вихователів, підготовка педагога-фасилітатора. Це один з основних викликів організації освітнього процесу під час дії правового режиму воєнного стану.

Орієнтуючись на будь-яку з обраних програм, які рекомендовані МОН України (2023) маємо враховувати реальні умови роботи закладу дошкільної освіти та вимоги Базового компонента дошкільної освіти (Косенчук, Новик, Венгловська, Куземко, 2021).

Основна мета впровадження дистанційної форми організації освітнього процесу в ЗДО – забезпечення продуктивної інтерактивної взаємодії та тісної комунікації між педагогом, дітьми, батьками та дітей між собою.

Організація освітнього процесу в змішаному форматі з дітьми дошкільного віку не є усталеною, адже ми не можемо визначити завчасно й гарантувати графік навчання протягом тижня / дня.

Логіка спільних дій дорослих визначає алгоритм педагогічної взаємодії вихователя й родини (Піроженко, 2023).

З огляду на те, що діти дошкільного віку через свої фізичні та психологічні особливості не можуть самостійно, без допомоги дорослих, бути активними учасниками освітнього процесу, дистанційна освіта дошкільнят – це, насамперед, педагогічна просвіта батьків. Педагогу необхідно допомогти, а водночас надати шанс батькам або особам, які їх замінюють, відчувати себе повноправними й відповідальними суб'єктами освітнього процесу.

Основні зусилля під час здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу з малюками необхідно зосередити саме на налагодженні партнерської взаємодії між батьками вихованців або особами, які їх замінюють, і педагогічним колективом, передбаченої Державним стандартом.

Водночас педагог виступає фасилітатором, забезпечує успішну комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу, допомагає батькам та скеровує їх дії, надаючи їм можливість діяти

самостійно та підтримуючи прагнення до самореалізації, самовдосконалення та саморозвитку.

Важливо приділити особливу увагу пошуку шляхів ефективної взаємодії з дорослими без жодного нав'язування, тиску чи зобов'язань. Для дієвої організації такої взаємодії та здійснення педагогічної підтримки сімейного виховання акцентуємо увагу вихователів на дотриманні послідовності та системності під час здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу в ЗДО. Зокрема, під час календарного планування на місяць / тиждень необхідно визначати теми та завдання, які надавати батькам для ознайомлення в доступному для них форматі (Viber, Telegram, WhatsApp, Googl Meet, Google Classroom тощо).

Окрім того, доречно проводити проміжні опитування батьків із метою врахування індивідуальних запитів і потреб щодо інформаційної підтримки, організовувати зворотний зв'язок для надання консультативної допомоги.

Однією з основних форм комунікації педагогів з батьками є створення сучасного, інформаційного та постійно оновлюваного сайту ЗДО.

Варто ознайомити батьків у доступному форматі з освітньою програмою / програмами, за якою / якими в даний час працює вихователь групи. Адже батьки мають чітко розуміти, якими знаннями, уміннями та навичками має володіти їхня дитина у певний період свого життя.

Водночас важливе значення має здійснення психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу шляхом організації онлайн-зустрічей із провідними фахівцями ЗДО (вихователем-методистом, сестрою медичною, практичним психологом, учителем-логопедом, музичним керівником та інструктором з фізкультури тощо), надання індивідуальних і групових консультацій з використанням різних форматів, проведення опитувань тощо.

Акцентуючи увагу на тому, що дошкільний вік є сенситивним періодом для розумового розвитку дитини, під час здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу необхідно обов'язково враховувати вікові та психофізіологічні особливості розвитку кожної дитини. Оскільки проведення

онлайн-занять передбачає обов'язкове використання інформаційно-комунікаційних технологій, під час їх організації маємо користуватися нормами, визначеними в розділі XII Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів (*Наказ Міністерства охорони здоров'я...*, 2016).

Спеціальних вимог щодо здійснення дистанційної та змішаної форм організації освітнього процесу в ЗДО немає. Головне – безпека всіх учасників освітнього процесу. ЗДО мають стати осередками, які дають змогу дітям отримувати не лише знання та практичні вміння й навички для життя, а й психолого-педагогічну підтримку, допомагають їм не втрачати відчуття приналежності до колективу.

Окрім того, кожен педагог, маючи право на академічну свободу, самостійно обирає шляхи організації освітнього процесу відповідно до вимог освітньої програми розвитку дітей своєї групи, їх вікових та індивідуальних особливостей, сформованих міжособистісних взаємин як із дітьми, так і з їхніми батьками.

Під час вибору платформи, інструментів і ресурсів для здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу необхідно звертати увагу на ефективність обраного ресурсу та онлайн-інструментів для досягнення очікуваних результатів; універсальність; зрозумілість інтерфейсу для дітей різного віку; доступність для дітей з особливими освітніми потребами; можливість використовувати на пристроях з різними операційними системами; безпечність.

Головною умовою якісного впровадження дистанційної форми організації освітнього процесу в ЗДО є володіння педагогами інноваційними технологіями онлайн-навчання, наявність технічного забезпечення та стійкого Інтернет-з'єднання в усіх учасників освітнього процесу.

Під час організації освітнього процесу в ЗДО у різних формах освіти необхідно базуватися на цінностях і переконаннях; стандартах дошкільної освіти, комплексній програмі, моніторингу досягнень дитини.

Висновки. Отже, для успішного та ефективного здійснення дистанційної форми організації освітнього процесу недостатньо перенести заняття в онлайн-формат без зміни методів і підходів.

Перед педагогом стоїть нове завдання – навчитися вільно користуватися сучасними освітніми електронними ресурсами, на відстані організувати роботу з дітьми та мотивувати й надихати батьків до співпраці та партнерської взаємодії, застосовуючи апробовані ефективні практики та інноваційні підходи, налагодити дієвий зворотний зв'язок, рефлексувати, обов'язково здійснювати моніторинг досягнень дитини старшого дошкільного віку в різних формах набуття дошкільної освіти. Результати моніторингу стануть дороговказом під час побудови індивідуальної траєкторії розвитку дитини дошкільного віку.

Основними викликами та бар'єрами на шляху до ефективної організації роботи у дистанційній та змішаній формах є: відсутність належного технічного забезпечення всіх учасників освітнього процесу; недостатній рівень володіння педагогами інформаційно-комунікаційною компетентністю; неналежний рівень педагогічної та медіаграмотності батьків; недостатній рівень зворотного зв'язку та комунікації між учасниками освітнього процесу; відсутність ліцензованих програм для роботи з дітьми дошкільного віку в дистанційній та змішаній формах; недостатній рівень навчально-методичного забезпечення ЗДО щодо організації освітнього процесу в дистанційній і змішаній формах; відсутність алгоритмів моніторингу досягнень дитини старшого дошкільного віку в різних формах набуття дошкільної освіти.

Перспективи подальших досліджень. Подальшої дослідницької уваги потребують висвітлення тенденції цифровізації у сфері дошкільної освіти, підвищення професійної компетентності педагогів ЗДО; аналіз навчально-методичного забезпечення ЗДО в різних формах набуття дошкільної освіти; питання моніторингу досягнень дитини старшого дошкільного віку в різних формах набуття дошкільної освіти; підготовка педагогів до надання якісних освітніх послуг у різних формах набуття дошкільної освіти в ЗДО; партнерська взаємодія з батьками під час дистанційної та змішаної форм освіти.

Список використаної літератури

- Косенчук, О. Г., Новик, І. М., Венгловська, О. А., Куземко, Л. В. (Упоряд.). (2021). *Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження*. Харків: Ранок.
- Закон України «Про освіту». (2017). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Закон України «Про дошкільну освіту». (2001). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

- Інформаційні бюлетені ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Взято з <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informacijni-byuleteni/>
- Конституція України. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр>
- Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році: лист Міністерства освіти і науки України від 21.08.2023 р. № 1/12490-23
Взято з <http://surl.li/kkхyt>
- Перелік навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2023/2024 навчальному році: лист Міністерства освіти і науки України від 14.08.2023 №1/12038 (2023). Взято з <https://goo.gl/17YmaJ>.
- Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text>
- Піроженко, Т. О. (Ред.). (2023). Путівник забезпечення безперервності освітнього процесу з дітьми дошкільного віку у змішаному форматі: навчальний посібник. Київ: ЮНІСЕФ; ВГО «АПДО». Взято з <https://drive.google.com/file/d/1BSk-q1Pwv-WzSXJB0ul1S22ERlOydAQB/view>
- Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. (2024). Взято з <http://surl.li/rpxkn>

Olha Kosenchuk

FORMS OF EDUCATIONAL PROCESS ORGANIZATION IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF THE CRISIS IN UKRAINE

The review article identifies and characterizes the current state and peculiarities of the organization of the educational process in preschool educational institutions in the context of the crisis in Ukraine. The normative documents regulating the specifics of preschool education institutions are analyzed. The challenges in organizing the educational process in various forms are substantiated. The features of implementing various forms of preschool education under the legal regime of martial law are characterized. The issues of organizing the educational process in preschool education institutions in the new realities are analyzed in detail, the lack of systematic research and the novelty of the problem of the mixed form of organization of preschool education in the context of the crisis in Ukraine are established.

The author identifies barriers to the organization of educational activities in the context of the crisis in Ukraine. The author presents statistical data from the operational information of the departments of education of the regional military administrations as of February 15, 2024, on the organization of the educational process in preschool education institutions in various forms of education, the number of children covered by preschool education and the human resources of teachers.

It is noted that an important place in the new realities should be occupied by rethinking the system of methodological work. The formation of teachers' reflective skills, training of a teacher-facilitator who ensures successful communication between all participants in the educational process, helps parents and guides their actions, enabling them to act independently and supporting their desire for self-realization, self-improvement, and self-development should come to the fore. This is one of the main challenges of organizing the educational process during martial law. The organization of the educational process cannot have a rigid construct of planning and organization and must be replaced by a flexible response to the "live" situation, taking into account the real needs and interests of children, which is now a necessity.

In the article, the author notes that teaching teams should act more independently and responsibly, realizing all the risks in the specific conditions in which they have to work, meaningfully assessing their potential and resources to preserve the life and health of all participants in the educational process and implement the State Standard. Partnering with parents is one of the most important conditions for organizing the educational process in the context of the crisis in Ukraine.

Keywords: *preschool education; different forms of preschool education; educational losses.*

References

- Informatsiini biuleteni DNU «Instytut osvithoi analityky» [Information bulletins of DNU "Institute of Educational Analytics"]*. Retrieved from <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informacijni-byuleteni/> [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/254k/96-vr> [in Ukrainian].
- Kosenchuk, O. H., Novyk, I. M., Venhlovskaya, O. A., & Kuzemko, L. V. (Comps.). (2021). *Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: osoblyvosti vprovadzhennia [State standard of preschool education: features of implementation]*. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
- Perelik navchalnoi literatury ta navchalnykh prohram, rekomendovanykh MON dlia vykorystannia v osvitnomu protsesi zakladiv osvity u 2023/2024 navchalnomu rotsi [List of educational literature and educational programs recommended by the Ministry of Education and Culture for use in the educational process of educational institutions in the 2023/2024 academic year]*: lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 14.08.2023 №1/12038. Retrieved from <https://goo.gl/17YmaJ> [in Ukrainian].
- Pirozhenko, T. O. (Ed.). (2023). *Putivnyk zabezpechennia bezperernosti osvitnoho protsesu z ditmy doshkilnoho viku u zmishanom formati [A guide to ensuring the continuity of the educational process with preschool children in a mixed format]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1BSk-q1Pwv-WzSXJB0ul1S22ERlOydAQB/view> [in Ukrainian].
- Pro okremi pytannia diialnosti zakladiv doshkilnoi osvity u 2023/2024 navchalnomu rotsi [About specific issues of activities of preschool education institutions in the 2023/2024 academic year]*: lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21.08.2023 № 1/12490-23. Retrieved from <http://surl.li/kkxyt> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Sanitarnoho rehlamentu dlia doshkilnykh navchalnykh zakladiv [On the approval of the Sanitary Regulations for preschool educational institutions]*: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 24.03.2016 № 234. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text> [in Ukrainian].
- Stratehichnyi plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku [Strategic plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027]*. Retrieved from <http://surl.li/rpxkn> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]*. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» [Law of Ukraine "On Preschool Education"]*. (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].

Одержано 23.03.2024 р.